

Sociaal-democratie of reëel-kritisch communisme

•• Luc Vanneste

Ik heb het boek van Guy Quintelier recenseerd voor *Samenleving en Politiek* (december 1997). Ik beschouw hier niet opnieuw het geheel van zijn stellingname, maar spits me toe op zijn visie op de sociaal-democratie. Ik geef het onmiddellijk toe: in mijn geval is dat ook een pleidooi pro domo. Maar ik probeer dat toch te overstijgen en doe een oproep aan iedereen die zich in dit debat wil mengen om toch vooral dat vermanende vingertje in zijn broekzak te houden. Sociaal-democraten hebben het misschien verkeerd voor, maar ze zijn daarom nog geen baarlijke duivels. Waar ik overigens helemaal van baal is de associatie tussen sociaal-democratie en fascisme. Ik krijg de indruk dat ze hier en daar zelfs modieus wordt. Maar ik vind ze al te makkelijk, vooral als blijkt hoe moeilijk revolutionairen het hebben om zich bij de meerderheid neer te leggen.

Laat mij vertrekken van een sociaal-democratisch praktijkgeval. Iedereen kan het lezen in het recente en zeker verdienstelijke boekje van René De Witte over "De familie De Clerck. De verborgen miljarden" (Hadewijch, Antwerpen, 1998). Herhaaldelijk verwijst de FET-journalist naar het ABVV, meer in het bijzonder naar een studie die de textielcentrale enkele jaren terug over Beaulieu gemaakt heeft. Ik ga hier niet in op het feit dat De Witte de herkomst van dat document toch niet helemaal juist achterhaalt. Ik wil het verder ook niet hebben over de context waarin die zogenaamde studie een vijftal jaar geleden gemaakt is. Ook al zou dan blijken dat de auteur die misschien wel eens ter kwade trouw zou kunnen verzwijgen, ik zou de grond van zijn discussie ontlopen. Volgens De

Witte praat de textielvakbond het gesjoemel bij Beaulieu goed: in die bedrijvengroep wordt geïntegreerd, maar dat doen alle textielbedrijven; Beaulieu betaalde in het zwart, maar daar in Waregem is dat gebruikelijk; de groep profiteerde van overheidsgeld, maar als men dat vergelijkt met het bedrag dat hij zelf investeerde, dan heeft men het over een peuleschil. Quintelier kan zich waarschijnlijk geen beter voorbeeld indenken van de manier waarop de vakbond in de kapitalistische samenleving geïntegreerd is! En voor alle duidelijkheid: het is onmiskenbaar dat de socialistische vakbond één en ander in een breder verband situeert, relateert dus. Omdat die vakbond de familie De Clerck wil sparen? Natuurlijk niet. Wel omdat die vakbond het risico niet wil lopen dat de bedrijven dicht gaan.

Moeilijker is het heus niet. Toen vorig jaar de etterbui openbarste, hielden de bonden hun hart vast. Zou de Domo-groep niet als een kaartenhuis in elkaar storten? Op geen enkel moment heeft het ABVV eventuele fraudepraktijken goedgekeurd. Maar het heeft evenmin opgeroepen tot een heilige oorlog, want het wilde de tewerkstelling van zovele honderden werknemers niet in het gedrang brengen. Pas toen de bedrijfsleiding de werknemers stimuleerde om een petitieactie op het getouw te zetten ten voordele van de gevangenen De Clerck en zijn echtgenote, zijn de bonden tussengekomen. Het ABVV heeft toen publiek gesteld dat het een onderscheid maakte tussen de rechtszaak ten aanzien van de eigenaar en het beleid van de bedrijven. Die rechtszaak moest gewoon haar gang gaan. Eventuele schuldigen moesten bestraft worden. Maar voor de bedrijven moest gehoopt worden dat het nieuwe management, dat enkele jaren voordien in dienst gekomen was, gezorgd had voor een beschot tussen het privé-kapitaal van De Clerck en zijn groep. De petitie werd gestopt.

Het ABVV erkent dat er een gemeenschappelijk belang is tussen de eigenaar en de werknemers. Daarmee stelt het niet dat de belangen helemaal zouden samenvallen. Jan De Clerck wil waarschijnlijk dat zijn fabrieken blijven draaien. Zijn werknemers willen dat evenzeer. Maar deze laatste hebben geen belang bij eventuele fraudepraktijken. Die zetten integendeel juist de toekomst van de bedrijven op het spel. Men ziet net hetzelfde bij veel milieuproblemen. Vakbonden worden daar dikwijls pas bij betrokken als het bijna te laat is, als bijvoorbeeld de vergunning geschorst is. En heel vaak komt dan een hele historiek boven van schendingen van milieuwetten, zelfs van echte milieudelicten. Het is dan wel mogelijk dat de eis van de buurt of de milieubeweging om de fabriek onmiddellijk te sluiten, tot op zekere hoogte terecht is. Maar de vakbond zal die eis toch niet makkelijk overnemen. In de feiten vraagt die dan dat onder het verleden een streep getrokken wordt, dat een oplossing gevonden wordt voor de toekomst, dat een compromis uitgedokterd wordt. En soms gaat die vakbond dan te ver. In die context is het voor een bedrijfsleider een koud kunstje om zijn mensen op straat te brengen, om hen te laten

betogen voor hem en tegen de milieumensen. Ook als de bond beseft dat dit niet kan, zal zij haar mensen toch zo maar niet laten vallen.

Van zodra men erkent dat overleg zinvol is, erkent men impliciet dat er van een totale oorlog tussen werkgevers en werknemers geen sprake kan zijn. Wie overlegt, streeft in de feiten de totale vernietiging van zijn tegenstrever niet na. Hij probeert een punt te vinden waar beide partijen in het overleg baat bij hebben. Wie overlegt vanuit het idee dat de tegenstrever alleen maar verslagen mag worden, maar daartoe de macht niet heeft, kan alleen maar proberen die tegenstrever te bedriegen. Een overleg dat op bedrog berust kan nooit duurzaam zijn. Binnen de kortste keren zal dat mislukken. Overleg veronderstelt een zeker vertrouwen, het simpele vertrouwen in het gegeven woord. Natuurlijk strookt dat niet helemaal met de oorlogretoriek die dikwijls binnen het overleg gehanteerd wordt. Men gaat tot het uiterste, men probeert zijn achterban te overtuigen dat men een overwinning behaald heeft... Onderhandelingen moeten liefst 's nachts gevoerd worden en tot het ochtendgloren duren. Wat men er dan niet bij zegt, is dat gewoon alle partijen op dat moment hun overwinning proberen te verkopen en daartoe alleen maar nuances van eenzelfde akkoord kunnen overbelichten. Dat is retoriek die ten andere minder en minder opgevoerd wordt. Overleg wordt meer en meer een zo rationeel mogelijk proces. Soms wordt het echter gedwardsboomd door irrationele reacties van de achterban. En die gaan heus niet altijd in een radicale richting, soms integendeel. De onderhandelaars worden dan wel eens verder meegesleurd dan ze zelf zouden willen. Zij moeten dan afwegen hoe ver zij kunnen tegenwringen zonder het vertrouwen van hun achterban te verliezen. Dat is immers het ergste wat hun kan overkomen.

Quintelier heeft het niet begrepen op dit zogenaamd overlegssyndicalisme. Hij vindt het zinnvoller de arbeiders te mobiliseren voor een betere ordening van economie en maatschappij. De macht van de bonden is volgens hem gebaseerd op de mogelijkheid om met het patronaat in conflict te gaan. Ook de overlegssyndicalist weet natuurlijk dat zijn syndicale slagkracht heel

belangrijk is. Hij heeft al lang ondervonden dat zijn tegenstrever geen doetje is. Die wil zo weinig mogelijk (toe)geven. Hij moet wel eens aangepord worden, over de schreef getrokken worden. Betogingen, stakingen of andere acties kunnen daarbij helpen. Maar Quintelier bedoelt nog iets anders: de achterban moet het economisch en maatschappelijk bestel in vraag stellen. Hij durft het blijkbaar net niet over zijn lippen laten komen, maar hij wil dat die achterban aan de revolutie begint! Het patronaat moet als klasse vernietigd worden. De hele teneur van het boek is dat conflicten moeten worden aangegaan, vanuit het besef dat dit nooit op een definitieve manier kan. Het heet integendeel dat conflicten ook aanvaard moeten worden. Tegenover het kapitalisme is er echter geen genade. Hij gaat zover te pleiten voor de welvaartsstaat, omdat die binnen het kapitalisme niet houdbaar zou zijn. Men moet zich dus bijvoorbeeld niet inspannen om de sociale zekerheid in stand te houden. Men moet de sociale zekerheid in stand houden omdat de economie die niet kan dragen en daardoor vlugger zal instorten. Natuurlijk beseft Quintelier dat de werknemers daar niet zomaar toe bereid zijn. Zij willen de sociale bescherming omwille van die bescherming zelf. Ergens heeft hij het over vorming, maar eigenlijk gelooft hij in een verlichte voorhoede, die de weg kan tonen.

Ik denk dat daarmee het diepste onderscheid tussen Quinteliers opvattingen en die van mij aan de oppervlakte gebracht is. Ik heb meer dan tien jaar geleden zelf een cultuurkritische analyse van onze samenleving gemaakt, die voor een groot deel kan aansluiten bij die van Quintelier. We zijn trouwens generatiegenoten en beiden leerlingen van Rudolf Boehm. Hier en daar gebruiken we zelfs dezelfde Freud-teksten. Maar ik knap af op zijn voorhoedetheorie. Daar bestaat natuurlijk een zeer lange traditie voor, die niet eens beperkt is tot linkse kringen. Maar op één of andere manier geloof ik in de mensen, ook de kleine mensen. Zij moeten bepalen waar we naar toe gaan, ook al kunnen ze dat niet altijd even eloquent verwoorden en ook al is de weg die zij volgen soms tergend langzaam. Quintelier onderschrijft de visie van Leo Michielsens, die begreep dat de leiding van de arbeidersbeweging niet zo maar zijn basis verraadt. Zij is voor de onlangs

overleden historicus integendeel de uitdrukking van wat bij die basis leeft. Alleen op revolutionaire momenten werkt die leiding al vlug als een rem. Ik durf zeker niet beweren dat de leiding nooit afgeremd heeft. Maar in mijn beperkte ervaring is het zeer moeilijk, zo niet onmogelijk om de wagen af te remmen die goed op gang gekomen is. Ik heb het enkele jaren terug meegemaakt dat de leiding van het ABVV een geplande staking wilde afblazen. Ook al had zij daar misschien redenen toe, zij werd bijna letterlijk onder de voet gelopen. Michielsens zag op het eind van zijn leven alleen nog heil in wat hij noemde socialistische strijdgroepen die moeten proberen een basis op te bouwen van geïntellectualiseerde arbeiders. Quintelier knikt daarbij instemmend, maar geen van beiden maakt duidelijk hoe die groepen invloed zouden kunnen verwerven op de reformistische werknemersgroep. De ervaring van de laatste vijftienvintig jaar met microscopisch links of met de teloorgang van de communistische partij, moet toch leren dat dit geen eenvoudige klus is! Ik denk in elk geval dat men die groep alleen voorzichtig kan aanporren, met respect voor wat zij belangrijk vindt. De vakbonden zullen dus geen looneisen stellen die verder gaan dan de bedrijven kunnen dragen. Ze verdedigen een systeem van sociale zekerheid, dat ook op termijn betaalbaar moet zijn. Hoewel ze fraude helemaal niet verdedigen, willen ze ook niet dat bedrijven van fraudeurs dicht gaan. Enzovoort, enzovoort.

Ik pleit dus voor de sociaal-democratie. Die streeft compromissen na, wat impliceert dat er per definitie verschillende belangen zijn. Die verschillen kunnen niet in één keer en voorgoed opgelost worden. Het is ook een heel langzame weg. Het is zelfs niet uit te sluiten dat de samenleving er op die manier nooit zal in slagen om de gigantische problemen die zich momenteel stellen, op te lossen. Maar het tegendeel is evenmin uit te sluiten. Het komt erop aan het gemeenschappelijke van die problemen in te zien. Ofwel pakken we ze aan, ofwel gaan we met zijn allen naar de haaien. Het is een naïeve gedachte misschien. En in elk geval kan ik ze niet bewijzen met sluitende argumenten. Maar het is een minder gevaarlijke gedachte dan die van de voorhoede. Wie denkt dat hij de totale overwinning moet

behalen, dat hij zijn tegenstander alleen maar kan vernietigen, heeft al vlug een knokploeg of zelfs een politieapparaat en een leger nodig.

Maar het kapitalisme dan? Ik bezocht onlangs nog eens het vroegere Cisterciënzerklooster Fontenay, in het Noorden van Bourgondië. In een van de gebouwen huisde een 12de eeuwse smidse. Het was een bijna hedendaagse industriële inrichting, compleet met mechanische smidsehamer. De arbeidsdeling zou Fordistische kenmerken vertoond hebben. Doordat de kloosterlingen zich inzetten voor de collectiviteit — de meerwaarde die zij produceerden afstonden, zou Marx gezegd hebben — kwam het klooster tot hoge bloei. Ook de omgeving profiteerde daarvan, kwam tot een anders onhaalbaar niveau van ontwikkeling. Het verhaal zou een liberale gedachtengang kunnen illustreren. In Fontenay is dat bij mijn weten nooit uit de hand gelopen, in tegenstelling met

bijvoorbeeld Cluny, waar de hoogmoed bijna letterlijk perverse afmetingen aannam, in functie van een bevoorrechte elite. Ik wil hier zeker geen pleidooi houden om maar terug te keren tot de Middeleeuwen. Ik vermoed trouwens dat mijn schets iets te geïdealiseerd is. Nog minder wil ik het kapitalisme ophemelen. Ik wil alleen maar aanduiden dat er al heel wat bereikt zou zijn als het economisch systeem aan duidelijke beperkingen onderworpen wordt. Daardoor zou het systeem reeds anders functioneren, het zou in zekere zin minder kapitalistisch zijn. Ik besef dat dit in zeker opzicht een eerder bescheiden doelstelling is. Maar ik vrees dat diegenen die de lat al te hoog leggen, er onvermijdelijk onder zullen blijven. Ze kunnen dan wel aan de kant blijven staan, hun eigen gelijk blijven uitschreeuwen, ze veranderen niets. Of ikzelf iets zal veranderen is allerminst zeker, maar ik probeer het tenminste.

